

CARTE ROMÂNEASCĂ VECHĂ ÎN COLECȚII REGHINENE

FLORIN BOGDAN, ELENA MIHU

ROMANIAN ANCIENT BOOKS IN REGHIN COLLECTIONS

ABSTRACT: The Romanian ancient book, across time, constituted the study object for many researchers, from historians, art historians, to philologists. Their research have materialized in hundreds, even thousands, of studies but also in a few volumes, the most important of those being the Romanian ancient book catalogues. The development of the research leading to these results was based on the collections of Romanian ancient books from the reference books libraries, museums or the vicarial libraries.

We are detecting a lack of research based on the private collections containing copies of Romanian ancient books, especially because in the last years the main purpose is to create a collective catalogue of the Romanian ancient books (1508–1830).

Our study tries to present the copies of Romanian ancient books from the private collections from Reghin (Mures County). Thus, the four existing collections contain 11 copies issued by four printing centers: Blaj, Sibiu, Rimnic and Bucharest.

REZUMAT: Cartea românească veche a constituit, de-a lungul timpului obiectul de studiu al mai multor tipuri de cercetători, de la istorici, istorici ai artei și până la filologi. Cercetările efectuate de aceștia s-au materializat sub forma câtorva sute, poate chiar mii, de studii dar și unele volume, din această ultimă categorie cele mai importante fiind cataloagele de carte românească veche. Cercetările care au dus la obținerea acestor rezultate s-au desfășurat pe baza fondurilor de carte românească veche existente în bibliotecile documentare, în muzee, sau biblioteci parohiale.

Constatăm o lipsă a cercetărilor pe baza colecțiilor particulare în care se regăsesc exemplare de carte românească veche, mai ales ca în ultimii ani se impune

The 11 copies of Romanian ancient books found in the Reghin collections have the following titles: *Mărgăritare* (Bucharest, 1746), *Cazanii* (Râmnic, 1748), *Psaltire* (Râmnic, 1764), *Strastnic* (Blaj, 1773), *The Gospel* (Blaj, 1776), *Minolghion* (Blaj, 1781), *The History of Alexander* or *Alexandria* (Sibiu, 1794), *The Bible* (Blaj, 1795) – 3 copies and *The Gospel* (Blaj, 1817). Many of these books bear on their pages notes about the history of the church, the history of the local community or about the people who bought them and then donated them to the churches in different localities.

The presentation of these copies of Romanian ancient books from private collections completes the general picture related to the presence of Romanian ancient book in Reghin. Besides these copies there are those belonging to the Peter and Paul Parish, the old wooden church where Petru Maior served and those from the local Municipal Library that bears the name of that important Romanian scholar.

tot mai des dezideratul realizării unui catalog colectiv al cărții românești vechi (1508–1830).

Studiul nostru își propune să prezinte exemplarele de carte românească veche aflate în colecțiile particulare din municipiul Reghin (județul Mureș). Astfel, în cele 4 colecții existente, găsim un număr de 11 exemplare provenind din 4 centre tipografice: Blaj, Sibiu, Râmnic și București.

Cele 11 exemplare de carte românească veche găsite în colecțiile reghinene au următoarele titluri: *Mărgăritare* (București, 1746), *Cazanii* (Râmnic, 1748), *Psaltire* (Râmnic, 1764), *Strastnic* (Blaj, 1773), *Evanghelie* (Blaj, 1776), *Minolghion* (Blaj, 1781), *Istoria lui Alexandru* sau *Alexandria* (Sibiu, 1794), *Biblia* (Blaj, 1795) – 3

exemplare, și *Evangelhie* (Blaj, 1817). Multe dintre aceste cărți poartă pe filele lor însemnări care ne vorbesc despre istoria bisericii, istoria comunității locale sau despre oamenii care le-au cumpărat și apoi le-au donat bisericilor din diferite localități.

Prezentarea acestor exemplare de carte românească veche provenind din colecții particulare completează

imaginea de ansamblu asupra prezenței cărții românești vechi în Reghin, pe lângă aceste exemplare mai aflându-se și cele aparținând parohiei Sfinții Apostoli Petru și Pavel, de la vechea biserică de lemn unde a slujit Petru Maior, și cele aflate la Biblioteca Municipală din localitate, care poartă numele acestui mare cărturar roman.

KEYWORDS: ancient Romanian book, private collections, Reghin.

CUVINTE-CHEIE: carte românească veche, colecții particulare, Reghin.

De-a lungul timpului cartea românească veche a constituit obiectul de studiu a mai multor categorii de cercetători. Inițial s-a încercat o repertoriere a titlurilor de carte românească veche apărute în intervalul 1508–1830, materializată prin apariția *Bibliografiei Românești Vechi*. Au urmat cercetătorii din domeniul filologiei care au studiat evoluția limbii române pe parcursul ultimelor cinci secole pe baza textelor din cărțile tipărite în această perioadă în spațiul românesc². Cartea românească veche s-a constituit în obiect de studiu și pentru istoricii de artă, inițialele frumos ornate și gravurile prezente pe filele cărților atrăgând atenția acestor cercetători³. Subiectul nu a fost ocolit de către cercetătorii din domeniul istoriei, aceștia abordând subiectul din mai multe perspective: istoria tiparului⁴, influența unor curente și evenimente istorice asupra tiparului românesc (Reforma religioasă de exemplu)⁵, istoria mentalităților colective⁶, sau prezentarea unor colecții de carte românească veche materializate sub forma unor studii sau chiar volume, o categorie aparte constituind-o cataloagele de carte românească veche⁷. Marea majoritate a acestor cercetări s-au desfășurat pe baza colecțiilor de carte românească veche existente în bibliotecile documentare, în muzee sau în biblioteci parohiale (în unele cazuri biblioteci episcopale sau centre de depozitare a patrimoniului).

Au fost ocolite, sau mai degrabă – credem – au fost inaccesibile colecțiile particulare în care se regăsesc numeroase titluri și exemplare de carte românească veche. Neajunsul este cu atât mai mare în măsura în care se discută tot mai des despre realizarea unui catalog colectiv al cărții românești vechi la nivel național, deziderat îndepărtat, dar care impune și cercetarea acestor exemplare de carte aflate în astfel de colecții.

Materialul nostru își propune o astfel de prezentare a unor colecții particulare în care se regăsesc exemplare de carte românească veche, respectiv 4 colecții din municipiul Reghin (județul Mureș)⁸.

1. Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche (1508–1830)*, vol. I–IV, Ed. Academiei, București, 1904–1944, în continuare BRV.
2. Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Minerva, București, 1980.
3. Cornel Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj*, Ed. Eventus, Blaj, 1995; Ana Andreescu, *Arta cărții. Cartea românească veche (1508–1700)*, ed. a III-a, Ed. Capitel, București, 2006.
4. Doru Bădără, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Ed. Istros, Brăila, 1998; Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia: 1577–1702*, Ed. Imago, Sibiu, 1998; Gabriela Mircea, *Tipografia din Blaj în anii 1747–1830*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2008.
5. Ana Dumitran, *Religie ortodoxă – Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI–XVII*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004.
6. Alexandru Ofrim, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, Ed. Paralela 45, București, 2001.
7. Eva Mârza, Doina Dreghiciu, *Cartea românească veche în județul Alba (secolele XVI–XVII). Catalog*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1989; Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, vol. I–II, Ed. de Vest, Timișoara, 2007; Elena Mosora, Doina Hanga, *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare “Lucian Blaga” Cluj-Napoca*, Biblioteca Centrală Universitară, Cluj-Napoca, 1991; Vasile Oltean, *Catalog de carte veche din Șcheii Brașovului*, Ed. Edict, Iași, 2004; Aurel Socolan, *Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș*, Ed. Maria Montessori, Baia Mare, 2005; *Tipărituri românești (1539–1750) existente la Brașov. Catalog*, Biblioteca Județeană, Brașov; Doina Braicu, Victor Bunea, *Cartea veche românească din secolele XVI–XVII în colecțiile Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1980; Elena Bărnuțiu, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1998; Valeriu Leu, *Carte veche românească în biserica Eparhiei Caransebeșului (1640–1800)*, Ed. Banatica, Reșița, 1996.
8. Pentru asigurarea anonimatului proprietarilor acestor colecții vom folosi inițiale și vom numerota cele 4 colecții astfel: G. D. (colecție particulară 1), I. F. (colecție particulară 2), F. B. (colecție particulară 3), D. F. (colecție particulară 4).

În cele 4 colecții particulare menționate se regăsește un număr de 11 exemplare de carte românească veche, reprezentând 8 titluri, provenind din tipografiile de la Blaj (7 exemplare), Sibiu (1 exemplar), Râmnic (2 exemplare) și București (1 exemplar).

Cea mai veche tipăritură românească aflată în aceste colecții este un exemplar al *Mărgăritarelor* (București, 1746)⁹. Este un fragment care cuprinde paginile 23–237, legătura cărții fiind refăcută în deceniul al nouălea al secolului trecut¹⁰.

Din punct de vedere cronologic urmează exemplarul *Cazaniilor* tipărite la Râmnic în anul 1748¹¹. Aceasta se prezintă sub forma unui exemplar complet, a cărui legătură datează din anul 1856, coperțile fiind frumos ornamentate cu motive decorative geometrice și vegetale, dispuse în chenare, pe coperta față, într-un medalion, fiind reprezentată Maica Domnului cu Pruncul. De asemenea prezintă urmele unor încuietori. Din punctul de vedere al stării de conservare o putem trece la categoria slabă, fiind vizibile urmele unui violent atac de carii. Cartea prezintă mai multe însemnări, dintre vom aminti câteva. F2v – f3v: *Această sfântă carte este a lui Dănilă din Geacu [...] au lăsat-o la această sfântă beserică la Uifalău [...] într-acee vreme [...] 1752*¹². F5v-f8: *Am cumpărat eu popa Mărin această carte de la [...] Dănilă [...] 15 florinți vonași. Eu popa Mărin în Chiher de Sus. Vleat 1752*. Din însemnările prezente pe filele acestei că această carte a fost în proprietatea parohiei din Chiherul de Sus, însă ștergerea unora dintre ele și apariția numelui unei alte localități, Sânmihai, într-o însemnare aflată pe coperta spate¹³, ne face să credem în posibilitatea furtului acestei cărți și mai apoi revinderea ei.

Cea de-a treia, și ultima, carte românească veche care prvine dintr-o tipografie aflată în afara Transilvaniei este *Psaltirea* (Râmnic, 1764)¹⁴. Exceptând foaia de titlu, cartea s-a păstrat în totalitate, pe coperta față are imprimată o cruce, starea de conservare a volumului fiind satisfăcătoare. În interiorul copertei față are unele însemnări făcute cu ajutorul unui creion constând în posibile însemne de proprietate, apare numele unui Ioan Gravor și anul 1923¹⁵.

Prima tipăritură blăjeană care se regăsește în aceste colecții particulare este *Strastnicul* tipărit în 1773¹⁶. Exemplarul este complet, legătura prezintă motive decorative geometrice și vegetale, sunt vizibile urmele unor încuietori, starea de conservare fiind bună. Volumul nu conține însemnări manuscrise.

În aceeași colecție particulară se află și *Evanghelia* (Blaj, 1776)¹⁷. Cu excepția foii de titlu, volumul s-a păstrat împreună cu legătura originală într-o bună stare de conservare. Cartea prezintă mai multe însemnări redactate cu litere chirilice și latine. Astfel pe foaia de gardă 1 găsim următoarea însemnare redactată cu alfabet latin: *Simeon Zehan preot gr[eco] cat[olic]. În anul 1896 s-au renovat cășile parohiale. În 1897/8 s-au acoperit biserica și s-au pus ferești. În 1899 s-au redicat edificiul școlar fiind preot Simeon Zehan*. Pe filele cărții s-a mai păstrat o însemnare, de această dată redactată cu litere chirilice, însemnare care ne vorbește despre achiziția cărții: *Această sfântă Ivanghelie s-au cumpărat [de] Tomma Dumitru cu soțul dumisale Maria cu bani buni drept pomană 15 florinți la anul 1782*¹⁸.

O carte deosebită prin calitatea tiparului este *Minologhionul* (Blaj, 1781)¹⁹ care se regăsește și el într-una din colecțiile reghinene. Cartea se prezintă sub forma unui exemplar complet, coperțile fiind decorate cu motive decorative geometrice și vegetale, starea de conservare fiind bună. Pe filele acestei cărți întâlnim o însemnare din care aflăm unele informații referitoare la desfășurarea revoluției de la 1848–1849 în zona văii Gurghiului.

9. BRV II, nr. 248, p. 93; Se află în colecția particulară 2.

10. Cartea a fost descrisă în detaliu în Florin Bogdan, Elena Mișu, *500 de ani de tipar românesc (1508–1830)*. Catalog de expoziție, Ed. Techno Media, Sibiu, 2008, p. 27–28.

11. BRV, II, nr. 263, p. 105–107; Exemplar aflat în colecția particulară 1.

12. Însemnarea a fost ștearsă parțial, probabil intenționat, o parte fiind deteriorată de atacul de carii suferit.

13. Însemnarea a fost distrusă din cauza atacului de carii.

14. BRV, II, nr. 340, p. 163; Se află în colecția particulară 4.

15. Nu excludem ca acesta să fi fost unul dintre proprietarii anteriori ai cărții care provine de la Făgăraș.

16. BRV, II, nr. 382, p. 203; Se păstrează în colecția particulară 1.

17. BRV, II, nr. 394, p. 214; Se păstrează în colecția particulară 1.

18. Însemnarea se află între foile nenumerate 5–9.

19. BRV, II, nr. 448, p. 273; BRV, IV, 448, p. 262; Se păstrează în colecția particulară 2.

Intercalat, din punct de vedere cronologic între tipăriturile blăjene, aflăm și un exemplar fragmentar al *Istoriei lui Alexandru* tipărită de Petru Bart la Sibiu în anul 1794²⁰ (lipsă ultimele 2 foi nenumerotate, f. 174–206 și ultima foaie). Coperțile sunt realizate din carton, starea de conservare a volumului fiind slabă. Nu conține nici un fel de însemnări manuscrise.

Monumentul tiparului blăjean vechi, *Biblia*²¹ lui Samuil Micu tipărită în anul 1795 este cartea care se găsește în cele mai multe exemplare în colecțiile reghinene, numai puțin de 3 exemplare.

Primul dintre cele trei exemplare²² este un exemplar incomplet, fragmentar al cărei legătură nu s-a mai păstrat. Deși nu prezintă nici un fel de însemnări manuscrise, volumul este destul de valoros, deoarece blocul cărții (cât s-a păstrat) se află într-o bună stare de conservare. Celelalte două exemplare se află în aceeași colecție²³, primul dintre ele se află, de asemenea, într-o stare fragmentară dar, spre deosebire de primul exemplar menționat în rândurile de mai sus, acesta nu numai că nu mai are legătura dar se află într-o stare de conservare slabă, urmele unui atac violent de carii fiind prezente pe întreg cuprinsul volumului.

Cel de-al treilea exemplar al *Bibliei* (Blaj, 1795) păstrat în colecțiile reghinene este și singurul exemplar complet. Deși prezintă, și acesta, urmele unui atac de carii iar starea de conservare este slabă, acest exemplar este deosebit de important din punct de vedere documentar datorită însemnărilor prezente pe filele sale. Astfel pe foaia de gardă 1 găsim o însemnare conform căreia cartea s-a cumpărat direct din tipografia blăjeană: *S-au cumpărat din tipografia Seminarului 60 zloți [...] în 8 noiembrie 1822*. O altă însemnare, prezentă pe filele cărții ne vorbește despre cei care au cumpărat această carte pentru biserica din Chiherul de Jos (județul Mureș): *Această carte anume Biblia s-au cumpărat de cinstitul bătrân anume Hurdugaci Petra împreună și cu Anda Onu bătrânu[l] și cu fu[l] lor și o lua pe sama besearicii Chiherului de Jos pentru pomenire vecin[ică] iară pe giământate de [...] 60 de zloți i-au dat Pătru iară pe giământate i-au dat 30 Anda On și fiu[l] lui și o au dat pe sama besericii iară cine s-ar scula să o ia să o schi[m]be sau să o fure sau să o mute să fie afurisit de cei 318 sfinți părinți care au fost la săborul Niceii. Iară fii On sănt cel dintâi Anda Crăciun și cu Anda Toader. Iară fii lui Hurdugaci Petra sănt Toader și Sanda și tuturor să le fie pomenire vecinică până la sfârșitul locului. Anul 1822 noiembrie 21. În zilele Preacinstitului Părintelui Popa Aron (?) paroh Chiherului de Jos. Conform acestei însemnări, ca și în cazul *Cazaniilor* (Râmnic, 1748) deducem că acest exemplar a ajuns mult mai târziu în Reghin, probabil undeva la începutul secolului al XX-lea.*

Periplul prin colecțiile reghinene se încheie cu o ultimă tipăritură blăjeană, *Evanghelia* (Blaj, 1817)²⁴. Este vorba despre un exemplar complet, cu o legătură frumos decorată, păstrat într-o stare de conservare bună, lipsit de însemnări manuscrise.

Acestor exemplare aflate în colecțiile particulare reghinene li se mai adaugă exemplarele de carte românească veche păstrate la parohia Sfinții Apostoli Petru și Pavel (vechea parohie Petru Maior) unde, la biserica de lemn, a slujit marele cărturar în perioada petrecută la Reghin.

Pentru o imagine cât mai clară a prezenței cărții românești vechi în Reghin mai amintim și cele două cărți aflate la Biblioteca Petru Maior din localitate: *Polustav* (Buda, 1807)²⁵ și Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (Buda, 1812)²⁶ cărora li se mai adaugă un manuscris românesc din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și o tipăritură slavonă din secolul al XVI-lea provenind, probabil, din tipografia kieveană Lavra Pecerska, ajunsă între timp într-o colecție particulară din Aiud (județul Alba).

20. BRV, II, nr. 577, p. 361–365. Se păstrează în colecția particulară 3.

21. BRV, II, nr. 595, p. 380–382.

22. Se păstrează în colecția particulară 3.

23. Colecție particulară 1.

24. BRV, III, nr. 940, p. 187. Se păstrează în colecția particulară 2.

25. BRV, II, nr. 724, p. 503; BRV, IV, 724, p. 281.

26. BRV, III, nr. 809, p. 57–61.

BIBLIOGRAFIE

- ANDREESCU, Ana, *Arta cărții. Cartea românească veche (1508–1700)*, ed. a III-a, București, Editura Capitel, 2006.
- BĂDĂRĂ, Doru, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Editura Istros, 1998.
- BĂRNUȚIU, Elena, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Satu Mrae, Editura Muzeului Sătmărean, 1998.
- BIANU, Ion; HODOȘ, Nerva; Simonescu, Dan, *Bibliografia Românească Veche (1508–1830)*, vol. I–IV, București, Editura Academiei, 1904–1944.
- BOGDAN, Florin; MIHU, Elena, *500 de ani de tipar românesc (1508–1830). Catalog de expoziție*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008.
- BRAICU, Doina; BUNEA, Victor, *Cartea veche românească din secolele XVI–XVII în colecțiile Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1980.
- DUDAȘ, Florian, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, vol. I–II, Timișoara, Editura de Vest, 2007.
- DUMITRAN, Ana, *Religie ortodoxă – Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI–XVII*, Cluj Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.
- LEU, Valeriu, *Carte veche românească în biserica Eparhiei Caransebeșului (1640–1800)*, Reșița, Editura Banatica, 1996.
- MÂRZA, Eva, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia: 1577–1702*, Sibiu, Editura Imago, 1998.
- MÂRZA, Eva; DREGHICIU, Doina, *Cartea românească veche în județul Alba (secolele XVI–XVII). Catalog*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1989.
- MIRCEA, Gabriela, *Tipografia din Blaj în anii 1747–1830*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008.
- MOSORA, Elena; HANGA, Doina, *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” Cluj-Napoca*, Cluj Napoca, Biblioteca Centrală Universitară, 1991.
- OFRIM, Alexandru, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, București, Editura Paralela 45, 2001.
- OLTEAN, Vasile, *Catalog de carte veche din Șcheii Brașovului*, Iași, Editura Edict, 2004.
- SOCOLAN, Aurel, *Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Maria Montessori, 2005.
- TATAI-BALTĂ, Cornel, *Gravorii în lemn de la Blaj*, Blaj, Editura Eventus, 1995.
- TATUȘESCU, Monica, *Tipărituri românești (1539–1750) existente la Brașov. Catalog*, Brașov, Biblioteca Județeană, 1980.